

“AHOLIGA XIZMAT KO’RSATISH SOHALARI GEOGRAFIYASI”
MAVZUSINI O’QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH USULLARI

Urinova Nilufar Saydirasilovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: *“Aholiga xizmat ko’rsatish sohalari geografiyasi” fanini o’qitishning nazariy masalalari, nazariy mashg’ulot uchun ma’ruza matni, amaliy topshiriqlar, mavzuni o’rganish yuzasidan mustaqil ta’lim mavzulari va ularni bajarish yuzasidan ko’rsatmalar shakllantirilga va geografiya fanlar tizimida texnologiyalaridan foydalanib mashg’ulotlarni tashkil etish dolzarb masalalari darslarni qiziqarli o’tishi, ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, talabalar tomonidan o’quv materialini o’zlashtirishning yuqori darajasiga erishish va ularni mustaqil fikirlashga hamda o’z fikrini bayon etishga o’rgatish dars turlari asosida ko’rib chiqilgan.*

Kalit so’zlar: *Aholiga xizmat ko’rsatish, interaktiv, imitatsion faoliyat, innovatsiya, shahar, qishloq, xizmat ko’rsatish, bilim, ko’nikma, talaba.*

Abstract: *Theoretical issues of teaching the subject "Geography of Public Service Sectors", lecture text for theoretical training, practical tasks, independent educational topics for studying the subject and instructions for their implementation, and geography subjects current issues of organizing classes using technologies in the system, making classes interesting, using educational technologies, achieving a high level of mastery of educational material by students and teaching them to think independently and express their opinions considered based on.*

Key words: *Public service, interactive, simulation activity, innovation, city, village, service, knowledge, skill, student.*

Hozirgi vaqtda ko’pchilik olimlar tomonidan «sotsial geografiya» terminini bir vaqtning o’zida tor va keng ma’noda tushunishning zarurati tug’ildi. U.Merestening fanlarni integratsiyalashuvi kontseptsiyasi bo’yicha, ijtimoiy geografiya (keng ma’nodagi sotsial) sotsial geografiyaning sinonimidir. Sotsial geografiya — barcha ijtimoiy ob’ektlar va ular o’rtasidagi sotsial va geografik munosabatlarni qamrab olgan ijtimoiy geografik tizimlarni o’rganadi va bugungi kunda esa mazkur fan “Aholiga xizmat ko’rsatish sohalari geografiyasi” oliy ta’lim muassasalarida alohida o’rgatib borilmoqda.

Jamiyat tomonidan yaratilgan va o’zining infrastruktura (ijtimoiy, ishlab chiqarish) sharoitlariga ega bo’lgan holda muayyan ijtimoiy vazifani bajarish

yuklatilgan xó'jalik tarmokdari yoki sohalari, ob'ektlari mavjudki, ularning infrastruktura tizimlarini shakllanishi va rivojlanishining hududiy masalalarini tadqiq etish, bizningcha, tor ma'nodagi ijtimoiy (ya'ni, sotsial) geografiyaning tadqiqot doirasiga kiradi. Keng ma'nodagi ijtimoiy geografiya yuqoridagi sotsial geografiyani hamda jamiyatning ijtimoiy tuzilmalarini, guruhlarini, kishilarning ijtimoiy, madaniy — ma'naviy hayot tarzini rivojlanishining hududiy masalalarini qamrab oladi.

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi bilan iqtisodiy, ijtimoiy sohalarda tub islohotlar amalga oshirildi. Mazkur islohotlarning asosiy mohiyati, yosh avlodning har tomonlama rivojlanishi, ularning ma'naviy boy, yuksak salohiyatli, bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishini nazarda tutadi.

Talabaning bunday yuksak kamoli uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya jarayonining tashkil qilinishiga, boshqarilishiga bog'liq bo'ladi. Har tomonlama rivojlangan shaxsning tarkib topishi uchun avvalo u ham ma'nan ham jismonan sog'lom bulishi, yuqori saviyadagi, sifatli ta'lim-tarbiya olgan bo'lishi kerak.

Geografiya fanlar tizimida texnologiyalaridan foydalanib mashg'ulotlarni tashkil etish dolzarb masala bo'lib, darslarni qiziqarli o'tishi uchun juda qulay. Chunki ta'lim texnologiyalarining asosiy maqsadi o'quv jarayonini faollashtirish, talabalar tomonidan o'quv materialini o'zlashtirishning yuqori darajasiga erishish va ularni mustaqil fikirlashga hamda o'z fikrini bayon etishga o'rgatishdir.

Bugungi kunda ta'lim texnologiyalarini tushunishning asosiy yo'li aniq belgilangan maqsadlarga qaratilganlik, ta'lim oluvchi bilan muntazam o'zaro aloqani o'rnatish, pedagogik texnologiyaning falsafiy asosi hisoblangan ta'lim oluvchining xatti-harakati orqali o'qitishdir. O'zaro aloqa pedagogik texnologiya asosini tashkil qilib, o'quv jarayonini to'liq qamrab olishi kerak.

Geografiya fanida ta'lim texnologiyalarini qo'llashda muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni tahsil oluvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, tahsil oluvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash geografiya o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Innovatsion ta'lim texnologiyalarini majburan qo'llash orqali maqsadga erishib bo'lmaydi. Aksincha, tajribali geograflar tomonidan asoslangan yoki ular tomonidan qo'llanilayotgan ilg'or texnologiyalardan foydalanish bilan birga, ularni ijodiy rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Hozirgi kunga kelib qator rivojlangan mamlakatlarda o'quv va ijodiy faollikni oshiruvchi hamda ta'lim – tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi ta'lim texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda.

Interaktiv metodlar asosida tuzilgan dars tizimlarida turli strategiyalardan foydalaniladi. Bunda talabalarga kitoblar, daftar, boshqa usullardan foydalanish taqiqlanmaydi, aksincha bunday usullarni qo'llash rag'batlantiriladi.

Bundan tashqari geografiya ta'lim tizimlarini tashkil etishda rolli o'yinlardan samarali foydalanishga ham katta e'tibor berilmoqda. O'yin ijtimoiy tajribani akkumilyatsiya qilish va uzatishdan iborat bo'lib, u amaliy jihatdan turli xil vaziyatlardagi xulq-atvor normallari va qoidalari orqali etikaviy va faoliyat vazifalarini amalga oshirish vositalarini o'zlashtirishni ta'minlaydi. O'yin metodlarining asosiy maqsadi tinglovchilarni faqat tinglashi emas, balki bilimlarni o'zlashtirishda bevosita ishtirokini ta'minlash orqali ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishga qaratilgan. O'yin har xil muammolarni hal etishdagi imitatsion faoliyatlarni tuzish uchun eng qulay asos hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida rolli o'yinlardan foydalanish tinglovchilarni o'yin muallifi, rolni ijrochisi faoliyatiga ko'ra tinglovchilarning faol pozitsiyaga ega bo'lishi o'yinda predemeti faoliyatni o'zlashtirishni tezlashtiradi. Rolli o'yinlar orqali ijtimoiy-iqtisodiy va ishlab chiqarish emas, balki ijtimoiy va madaniy tizimni ham modellashtirish mumkin. Rolli o'yinlarda doimo real hayotga yaqin bo'lgan inson hayotining har xil shart-sharoit modellari ishtirok etadi.

Rolli o'yinda ishtirokchilar faoliyati o'yin kompleksidan stimuly oladi. Ishtirokchilar o'yin davomida vaziyatni tahlil qilishadi. Buning uchun ularga hech kim yordam bermaydi. O'zlarini boshqarish va uyushtirishlari orqali natijalarga erishadilar. O'yinchilar boshqa ishtirokchilar yordamida o'yin reaksiyasini olishadi, murakkab vaziyatlar bilan bog'liq o'yin maqsadlariga shaxsiy harakatlari orqali erishadilar va xulosalarni o'zlari qabul qilishadi. Rolli o'yinlar talabalarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi.

Rolli o'yin qoidaga ko'ra rahbar o'yin kompleksining bevosita ishtirokchisi bo'la olmaydi. U kadr ortidagi shaxs bo'lib qoladi. Uning vazifasi o'yin metodlari orqali ob'ektiv voqelikni belgilovchi shart-sharoitlarini yaratishi va qo'llab quvvatlashi mumkin (teatr personaji, gazeta maqolasi, xat, konferentsiya). Rolli o'yin boshqa o'yinlardan farqli maqsadi jamoaviy yoki individual qaror qabul qilishga asoslanadi.

“Aholiga xizmat ko‘rsatish sohalari geografiyasi” mavzusini o‘qitishda bugungi kunda rivojlangan xorijiy mamlakatlarda quyidagi innovatsiyalar va ta‘lim texnologiyalari qo‘llanilmoqda.

1. Ma‘lumotli ma‘ruza.
2. Ko‘rgazmali ma‘ruza.
3. Kichik guruxlarda ishlash.
4. Aqliy xujum.
5. Binarli ma‘ruza.
6. Anjumanli ma‘ruza.
7. Rolli o‘yinlar.
8. Matbuot anjumani.
9. Diskussiya.
10. Debatlar

Innovatsion texnologiyalar talabalarning faol hayotiy munosabatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ularga o‘quv jarayonidagi yangi shakldagi interaktiv usullar kiradi. Talabalar dars jarayonida mavzuni o‘zlashtirish uchun guruhchalar shaklida o‘tiradilar.

Geografiya ta‘lim tizimiga “har kim har kimga o‘rgatadi” texnologiyasini kiritish mumkin. Darsni shunday tashkil etish kerakki, o‘qituvchi o‘qitsin, talabalar ham bir-birlarini o‘qitsin. Zamonaviy o‘qituvchi talabalardan ham saboq oladi, ularni o‘z hamkasblari deb biladi. OTMda talabalar o‘qituvchining hamkasblari va safdoshlaridir. Bilimga qiziqish axborotning mazmunigagina bog‘liq bo‘lib qolmay, talabalarning dars jarayonida faol qatnashishlariga ham bog‘liqdir. Talabalarning o‘zlari haqiqatni izlash jarayoniga qanchalik faol aralashsalar, ta‘limning samaradorligi shunchalik oshadi. Mustaqil o‘rganishsiz o‘qitish yo‘q. Shuning uchun deyarli har bir darsda o‘qitish va mustaqil o‘rganish uyg‘unligiga erishish zarurdir.

Bu usul talabalar uchun qiziqarli bo‘lib, ular o‘zlarini o‘qituvchidek his qilishadi. Uyg‘a oldindan “Aholiga xizmat ko‘rsatish sohalari geografiyasi” mavzusi berib yuboriladi. Tayyorlanib kelgan talaba shu mavzuni gapirib tushuntirib beradi. U o‘rtoqlariga aholiga xizmat ko‘rsatish sohalari geografiyasining organish ob‘ekti, predmeti, xizmat sohalarini guruhlash, tasniflash, shakllanishi, hududiy tashkil etilishi, yangi xizmat turlari, zamonaviy holati hamda kelajak rivojlanishi masalalarini haqida tushuncha beradi. Boshqa o‘quvchi shu mavzuga doir xizmat ko‘rsatish muassasalarining xizmat korsatish areallarini aniqlashga oid misollarini yozib ko‘rsatadi. Masalan, aholiga xizmat ko‘rsatish sohalarining shahar va qishloqlarda joylashuvi, aholining xizmatlarga bo‘lgan ehtiyojlari o‘rtasidagi farqlar. Uchinchi bir talaba o‘rtoqlariga aholiga xizmat ko‘rsatish sohalarini hududiy

joylashuviga ta'sir ko'rsatuvchi omillar haqida misollar keltiradi. Bundan talabalar ko'radiki aholiga xizmat ko'rsatish sohalari har bir sohaga xos tarmoq fanlari, iqtisodiyot, sotsiologiya va boshqa fanlar bilan bir qatorda geografiya ham alohida o'rinni egallaydi. Shundan kelib chiqib aholiga xizmat ko'rsatish sohalari geografiyasining asosiy tushunchalarini taqqoslash uchun imkoniyatlar yaratiladi. Yana bir talaba o'rtoqlarini faollikka undash uchun lirik chekinish qiladi. Masalan xazilomus bir umumiy ovqatlanish mussasalari xizmat ko'rsatish joylaridagi voqealardan birini aytib beradi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, yuqorida aytib o'tilgan metodlardan foydalangan holda geografiya ta'limida darslarni tashkil etilsa, talabalarning ilm olishlari, o'z mutaxassisliklari bo'yicha bilimlarini yanada oshirishlari, bugungi kunga kelib ko'lami tobora kengayib va chuqurlashib borayotgan jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozini bartaraf eta oladigan, mustaqil fikrga ega bo'lgan mutaxassis kadrlar yetishib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog - o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – T.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2008.

2. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: RTM, 2004.

3. Nazarov M., Tojiev Z. Ijtimoiy geografiya. - T., «Universitet», 2003.

4. Urinova, N. S. (2023). Geographical Professional Competence Of Students Formation Methodology. Genius Repository, 27, 117-119.

5. Urinova, N. S. (2022). PRINCIPLES OF USING NEW EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING GEOGRAPHY TO SCHOOL STUDENTS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(6), 629-635.